

Se strinjate

Zakaj tipi ne berejo

Mario Vargas Llosa

Na knjižnih sejmih ali v knjigarnah se mi pogosto dogaja, da k meni pristopi kak gospod in me prosi za podpis. "Za mojo ženo je, za mlajšo hčerko ali za mamo," mi razloži. "Ogromno bere in literatura ji je zelo pri srcu." Takoj ga vprašam: "Kaj pa vi? Ali vi ne berete radi?" Odgovor je skoraj vedno enak: "Berem že rad, ampak zelo veliko dela imam."

To razlago sem slišal že stokrat; ta moški in na tisoče drugih, njemu podobnih moških mora v življenju opraviti toliko pomembnih stvari, izpolniti toliko obveznosti in nositi toliko odgovornosti, da svojega dragocenega časa ne morejo zapravljati za to, da bi bili ure in ure zatopljeni v roman, pesniško zbirko ali literarni esej.

V skladu s tem široko razširjenim naziranjem je literatura dejavnost, brez katere je mogoče shajati; brez dvoma je nekaj vzvišenega in koristnega za gojenje senzibilnosti in dobrih manir, toda v bistvu je zabava, nekaj za okras, kar si lahko privoščijo le ljudje, ki imajo čas za oddih. Je nekaj, kar sodi tja, kamor sodijo šport, filmi, partija bridža ali šaha; in brez oklevanja se ji je mogoče odpovedati, ko je treba dati prednost nalogam in obveznostim, ki so v bitki za življenje nujno potrebne.

Povsem očitno se zdi, da postaja branje literature vse bolj ženska dejavnost. V knjigarnah, na strokovnih srečanjih ali pisateljskih večerih, celo na univerzitetnih oddelkih za humanistiko ženske številčno očitno prekašajo moške.

Po tradicionalni razlagi berejo ženske iz srednjih slojev več zato, ker imajo krajši delovnik kot moški in jih ima zato veliko med njimi občutek, da lahko lažje kot moški opravičijo čas, ki ga posvečajo fantazijam in umišljanju. Nekako alergičen sem na razlage, ki moške in ženske delijo v dve zamrznjeni kategoriji in vsakemu od spolov pripisujejo njegove značilne dobre strani in pomanjkljivosti, toda nobenega dvoma ne more biti, da ima literatura vse manj in manj bralcev in da med njihovimi preživelinami ostanki prevladujejo ženske.

Tako je skoraj povsod. V Španiji, na primer, je nedavna raziskava, ki jo je organiziralo Splošno društvo španskih pisateljev, pokazala, da polovica španskega prebivalstva nikoli ni prebrala knjige. Raziskava je odkrila tudi to, da v okviru beroče manjšine število žensk, ki so izjavile, da berejo, za 6,2 odstotka presega število beročih moških, in zdi se, da se ta razlika še povečuje. Vesel sem za te ženske, toda žal mi je vseh tistih moških in milijonov človeških bitij, ki bi lahko brali, pa so se odločili, da ne bodo.

Mojega pomilovanja si ne zaslužijo le zato, ker se ne zavedajo užitek, ki jih zamujajo, ampak tudi zato, ker sem prepričan, da je družba brez literature, oziroma družba, v kateri je literatura kot nekakšna skrita pregreha odrinjena na stran, na rob družbenega in osebnega življenja, ter preobrazena v nekakšen tajniški kult, obsojena na to, da postane duhovno barbarska in da ogrozi svojo lastno svobodo.

Rad bi ponudil nekaj argumentov, ki nasprotujejo ideji o literaturi kot luksuznem razvedrilu in so v prid gledanju nanjo kot na enega najbolj prvinskih in nujnih miselnih podvigov, kot na nezamenljivo dejavnost za oblikovanje državljanov moderne in demokratične družbe, družbe svobodnih posameznikov.

Živimo v dobi specializacije znanja, in to zahvaljujoč gromozanskemu razvoju znanosti in tehnologije ter posledično fragmentaciji znanja v brezštevilne paketke in predalčke. Ta kulturni trend bo v prihodnjih letih le še bolj poudarjen. Jasno je, da specializacija prinaša mnoge koristi. Omogoča bolj poglobljeno raziskovanje in učinkovitejše eksperimentiranje; in je motor razvoja. Vendar pa ima tudi negativne posledice, saj ukinja tiste skupne intelektualne in kulturne poteze, ki moškimi in ženskimi dovoljujejo sobivanje, komunikacijo, občutek vzajemnosti. Specializacija vodi k slabemu razumevanju v družbi, k razdeljenosti ljudi v gete tehničnih strokovnjakov in specialistov.

Specializacija znanja zahteva specializirane jezike in vse bolj skrivnostne kode, saj postajajo informacije bolj in bolj specifične in spredalčkane. Gre za

drobljenje in deljenje, pred katerima svari stara modrost: Nikar preveč ne glej vej in listov, da ne boš pozabil, da so del drevesa, in ne daj, da zaradi dreves ne boš videl gozda. Zavedanje o obstoju gozda ustvarja občutek splošnosti, občutek pripadnosti, ki družbo povezuje in ji preprečuje, da bi razpadla na nešteto posameznikov, ki ne vidijo iz sebe. Solipsizem nacij in posameznikov povzroča paranojo in delirij in izkrivlja resničnost, kar ustvarja sovraštvo, vojne in celo genocid.

V današnjih časih znanost in tehnologija ne moreta igrati povezovalne vloge prav zaradi neskončne množine znanja in hitrosti njegovega razvoja, ki vodi v specializacijo in nedostopnost za neposvečene.

Vendar literatura je in bo, dokler bo obstajala, eden od skupnih imenovalcev človeškega izkustva, prek katerega se bodo človeška bitja lahko prepoznavala in sporazumevala ne glede na to, kako različni bodo njihovi poklici, življenjski načrti, geografska in kulturna umeščenost ali njihove osebne okoliščine. Literatura nam kot posameznikom omogoča, da v vseh podrobnostih svojega življenja presegamo zgodovino; ko beremo Cervantesa, Shakespeara, Danteja in Tolstoja, se med sabo razumemo zunaj prostora in časa in se počutimo kot pripadniki iste vrste, kajti v delih, ki so jih ustvarili ti avtorji, spoznavamo tisto, kar nas kot človeška bitja družijo, kar nam vsem ostaja skupno in je globlje od številnih razlik, ki nas ločujejo.

Človeškega bitja nobena stvar ne varuje bolje pred neumnostjo predsodkov, rasizma, verskega ali političnega sektaštva in izključujočega nacionalizma

kot naslednja resnica, ki se nenehno pojavlja v vrhunski literaturi: da so moški in ženske vseh narodnosti in dežel v osnovi enaki in da so razlikovanje, strah in izkoriščanje mednje zasejani po krivici.

Nobena stvar nas ne more bolje od literature naučiti, kako v etničnih in kulturnih razlikah videti bogastvo človeške dediščine, razlike pa ceniti kot izraz mnogostranske ustvarjalnosti človeštva. Ob branju dobre literature nedvomno izkušamo užitek, toda izkušamo tudi spoznanje o tem, kaj in kakšni smo v popolnosti in nepopolnosti svoje človeškosti, s svojimi dejanji, sanjami in strahovi, sami in v odnosih, ki nas vežejo z drugimi, v naši javni podobi in skrivnih koticah naše zavesti.

Ta kompleksna vsota nasprotujočih si resnic, kot bi se izrazil Isaiiah Berlin, predstavlja bistvo stanja človeka. Tako vsevključujoče in živo védenje o človeškem bivanju lahko v današnjem svetu najdemo le v literaturi. Niti druge veje humanistike – filozofija, zgodovina, umetnost, sploh pa ne sociologija – niso zmožne ohraniti tega povezovalnega videnja, tega univerzalnega diskurza. Tudi humanistične vede so klonile pred rakasto delitvijo znanja v skupine in podskupine ter se osamile na vse bolj segmentiranih in strokovnih področjih, katerih ideje in besedišče so daleč zunaj dosega navadne ženske ali moškega.

Prevedla Patricija Fajon

Muhasta narava literarne presoje

Robert McCrum

Okusi so seveda različni. *De gustibus* itd. Tisti, ki se mučijo po kamnitem vinogradu ocenjevanja knjig in so priča nepredvidljivim spremembam literarnokritičkega vremena, vedo to bolje od večine drugih.

Muhasto naravo literarne presoje dobro ilustrira zabavni odlomek iz zadnje številke *Missouri Reviewa*. Ta učena revija je nedavno tega objavila izbor poročil bralcev in ocenjevalcev rokopisov, ki jih je izbrskala iz arhivov velikega ameriškega založnika Alfreda A. Knopfa. "Ne dajejo toliko vtisa zlate dobe," pravi *Missouri Review*,

"kot prikazujejo neki literarni trenutek, ki je prav tako muhast in varljiv kakor naš."

Eden od Knopfovih bralcev je tako leta 1949 kljub zatrjevanju, da so mu zgodbe Jorgeja Luisa Borgesa všeč, izjavil, da jih "nikakor ni mogoče prevesti, vsaj ne v nekaj, za kar bi bilo mogoče pričakovati, da se bo prodalo v več kot 750 izvodih". Leta 1952 je neki drug bralec ocenjeval, da je *Vohun v hiši ljubezni* Anaïs Nin, ki je bil v svojem času pomemben roman o odnosu ženske z več moškimi, delo "majhnega, samovoljnega, precenjenga talenta, ki je znal lastno praznino zakriti z veliko nabuhlostjo".

Če se vam to zdi grozno, kaj boste šele rekli na odziv nekega Knopfovega bralca iz leta 1966 na *Široko Sargaško morje* Jean Rhys in na njegov odkriti